

L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA A FINALS DEL SEGLE XX

LLUÍS CASASSAS I SIMÓ
(Sessió del 16 de març de 1990)

Si s'analitza l'activitat científica geogràfica catalana es pot constatar un estancament a partir de 1940 fruit, sobretot, de la dispersió dels geògrafs principals: l'exili de Pau Vila, de Miquel Santaló, de Pere Blasi, de Gonçal de Reparaz, de Marc-Aureli Vila, i l'exili interior del que són exponents la ubicació de Solé i Sabarís a Granada i els silencis forçats de Josep Iglésies i tants d'altres.

És un moment que coincideix amb l'inici dels grans canvis metodològics i epistemològics a la ciència mundial, principalment cap el 1945-1950, quan s'acaba la guerra.

L'estancament general comporta un immobilisme en el camp de les idees i la consolidació del que es podria anomenar *neopossibilisme* representat pel Cercle des Géographes, amb Pierre Deffontaines.

Per raons polítiques, aquell moment és el de la lluita per la consolidació de l'obra de la Ponència de la Divisió Territorial i la seva divulgació. La «legitimació històrica» de la divisió del 36 és fruit d'aquest combat i, també, fonamentalment, de la decisió presa pel Consell de redacció de la *Geografia de Catalunya* de la casa AEDOS de prendre aquella divisió com a pauta per al seu treball.

L'estancament intel·lectual sempre porta a la rutina, i la rutina porta a l'adhesió incondicional i sense fonamentar a l'autoritat. Aleshores, la disquisició se centra en l'anàlisi de «la regió» des de punts diversos: la comarca natural, la comarca històrica, la comarca nodal i la comarca econòmica, anàlisis que sempre reposen en uns principis bàsics que són: la centralitat, l'homogeneïtat i la jerarquia, i en un fonament clar: un cert jacobisme de procedència francesa, molt propi de les classes mitjanes liberals d'aquell moment.

Cal tenir presents, a Catalunya, uns fets posteriors a 1950 que tenen una gran repercussió territorial. Aquells anys acabà la llarga postguerra; era palès el creixement de les ciutats i l'aparició dels sistemes urbans; s'efectuava una relativa difusió territorial de la indústria; es començava una nova política d'inversions que

afavoria alguns centres concrets i en negligia d'altres; cada cop era més gran la mobilitat de la mà d'obra i la diversificació de les fonts d'energia i l'esforç per l'electrificació.

Era l'etapa dels pols de creixement i de desenvolupament. A més, políticament, era l'etapa del verticalisme i de la jerarquia que, en la seva vessant territorial, consagrava la diferenciació territorial «tecnològica». Era l'hora en què es posava en relleu el valor de les economies externes.

La fi del sistema polític de la dictadura també comportà transformacions territorials que foren analitzades per economistes, arquitectes, enginyers i juristes. Cal recordar que fins al 1972 no apareixen llicenciats universitaris de geografia.

Caracteritzen aquell moment un major dinamisme i protagonisme dels sectors metropolitans; una major mobilitat per motiu de residència-treball, oci, escola, comerç, etc., i per la difusió del vehicle privat; un enfortiment dels àmbits locals de rodalia, estudiats, en primer lloc, per Rebagliato, Soler i Riber i Ricard Serra i, després, amb altres metodologies, per Lluís Casassas i Joaquim Clusa, una major exigència de participació i de control populars. Creix la necessitat de centres polítics, administratius i de serveis més propers al ciutadà i es valora més tot el que és municipal; una major necessitat d'eficàcia. No se'n té prou amb l'existència de serveis: es volen eficaços, i que funcionin cada dia. Això porta a la constatació que l'àmbit local no és adequat. Els pobles tenen poques possibilitats de realitzar tots sols les competències que els són atribuïdes per la llei, i això provoca l'aparició de la idea de mancomunitat i de solidaritat intermunicipal.

Al mateix temps, en l'àmbit nacional, es constata que calen unes unitats territorials més grans que puguin respondre a la requesta de prestació eficient dels serveis corresponents a l'activitat de l'Administració central, tant la residual de l'Administració de l'Estat com la de la Generalitat.

Es va acceptant la idea que els municipis són massa petits i massa febles i no tenen recursos suficients, i que les comarques —tal com les entenia la divisió del 36— són massa grans per actuar com a ens d'administració local i, en canvi, massa petites per ser òrgans de descentralització de la Generalitat.

A més, tot això coincideix amb el canvi experimentat en la concepció del territori, amb l'aparició de nous enfocaments: la geografia de la percepció, l'inici dels corrents radicals i humanistes, etc. El territori ja no es veu ni se sent com un organisme vertical i jeràrquic, concepció que es podria resumir dient que «la comarca és un ens que gira entorn d'un centre superior que l'organitza». Ara, en canvi, el territori se sent com un pacte entre iguals lligats per feixos de relacions de tot tipus i de base diària.

Aquest es el camí que s'ha seguit a Europa: a França, per exemple, és el moment en què es passa de la regió programa als sindicats intermunicipals d'iniciatives múltiples; a Itàlia, dels *comprensori* al seu esclat i al reconeixement dels *circondari*; és el moment de les lleis territorials belgues, westfalianes, sueques, daneses,

etc., lleis de reorganització municipal i de creació d'ens supramunicipals amb serveis mancomunats.

A Catalunya, tot i l'aprovació de les lleis de 1987, és el moment en què es posa de manifest l'augment de protagonisme dels centres menors de rodalia, dels que es pot citar, com a exemples, Sant Sadurní d'Anoia, Manlleu, Sant Celoni, Torelló, Agramunt, l'Espuga de Francolí, Calaf, Guissona, Ollana, Palafrugell, Palamós, etc., i el reconeixement legal dels de Mollerussa i de Banyoles.

Aquesta és una visió territorial nova que comença a espolsar la rutina i l'adhesió cega als models passats.

D'altra banda, el procés de discussió continua amb l'esbós de la regionalització. Des de la geografia hom es pregunta: és que calen ens intermedis?, quants n'hi ha d'haver?, quins han d'ésser?, per fer què es volen aquestes entitats territorials?

Amb un cert humor, es podria concloure aquesta exposició dient que la tradició territorialista de la geografia catalana té assegurada feina, amb la regionalització, per omplir bona part del segle que comença.